

РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

Бакланова Наталія Михайлівна
Букач Валерій Михайлович

Політична участь у різних культурах як наукова та нормативна проблема

УДК 323.2

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-5.14>

Бакланова Наталія Михайлівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
та методології науки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

Букач Валерій Михайлович
кандидат історичних наук, доцент,
приват-професор кафедри всесвітньої
історії та методології науки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

Актуальність дослідження визначається тим, що незважаючи на порівняну розробленість концепту політичної участі, попередні дослідження далеко не повністю розкривають дискурсивний характер «політичної участі», так само як «культури», «політичної культури» та інших споріднених понять. І представлена робота значною мірою цю проблему вирішує.

Метою нашого дослідження є розкриття політичної участі в різних культурах. В основі дослідження лежать системний і міждисциплінарний підходи, а також дискурсивний (постмодерністський) підхід, використання якого значною мірою зумовило оригінальність і актуальність представленого дослідження. Були застосовані такі спеціальні методи, як дескриптивний і контент-аналіз, а також метод реконструкції. Це дозволило критично переосмислити визначення та підходи до «політичної участі», «політичної культури» та власне «культури».

Було встановлено, що «політична участь» не має сталого, загальноприйнятого визначення. Зокрема, концепт політичної участі з часом розширюється не тільки через розвиток політичної теорії як такої, але й через глобальні соціальні та технологічні зміни, які суттєво впливають на характер самої політичної участі. Водночас найсуттєвішими, як ми продемонстрували, є нормативні та ідеологічні аспекти цієї еволюції та дискусії, в основі якої лежить тісний зв'язок із такими непевними категоріями, як «демократія» та «політична культура».

Своєю чергою не менш нормативно забарвленим та спекулятивним виглядає питання визначення «культури», передусім через проведення відповідних кордонів між ними. «Культури» так само, як «політичні культури», «політична участь», «демократія» тощо, є, насамперед, породженням уяви та почуттів. У цьому контексті можна говорити, наприклад, про ідеал політичної участі, який може зовсім не відображати реальну політичну ситуацію, адже його головна мета – не відобразити минуле та/або сьогодення, а сформулювати майбутнє.

Ключові слова: політична участь, політична поведінка, політична культура, демократія, дискурс.

Вступ. Протягом останніх десятиліть «політична участь» як термін та тематика політичних досліджень стала однією з найпопулярніших, насамперед, у так званих західних ліберальних демократіях. Частково тому в роботах західних, передусім американських і британських, політологів і соціологів розроблена значна теоретична база для вивчення проблем політичної участі, зокрема запропоновані й узагальнені способи вивчення політичної участі в різних соціально-політичних і культурних умовах.

Теоретичним аспектам проблеми політичної участі присвячені роботи С. Акрама [12], Г. Алмонда [13], М. Важера [38], С. Верби [13; 37], М. Вуда [16], Яна ван Деса [32; 35; 36], Д. Марша [12], Л. Мілбрата [24], М. Мічелетті [30], Ю. де Мура [31; 32], Н. Ная [37], Я. Теохаріса [31; 32], Дж. Тіманн-Колліпост [33], М. Фліндерса [16], М. Хугге [18; 30], Д. Штолле [30] тощо. Ці роботи включають у себе аналіз широкого спектра різних способів політичної участі (зокрема новітніх), як на індивідуальному, так і на колективному рівнях, і нерідко спираються на потужну емпіричну базу. Водночас у них, як і в інших роботах західних і тим паче вітчизняних

авторів, далеко не повністю розкривається дискурсивний характер «політичної участі» так само, як «культури», «політичної культури» та інших споріднених понять. Отже, наше дослідження значною мірою цю проблему вирішує.

Мета та завдання. Метою дослідження є розкриття політичної участі в різних культурах. Для досягнення означеної мети були поставлені такі завдання: розглянути концепції «політичної участі», простежити їх еволюцію в науковому та публічному дискурсі; проаналізувати зв'язок «політичної участі» з теоріями демократії, а також «культурою», «політичною культурою» та її похідними; розглянути ідеали або моделі політичної участі в різних культурах тощо.

Методи дослідження. В основі дослідження лежать системний і міждисциплінарний підходи, а також дискурсивний (постмодерністський) підхід, використання якого значною мірою і зумовило оригінальність і актуальність представленого дослідження.

Були застосовані загальнонаукові методи пізнання, зокрема індукція і дедукція, аналіз і синтез, порівняння й аналогія, узагальнення й абстрагу-

вання, спеціальні методи, зокрема дескриптивний і контент-аналіз, а також метод реконструкції. Це дало змогу критично переосмислити визначення та підходи до «політичної участі», «політичної культури» та власне «культури».

Результати. Хоча існує тісний зв'язок між «політичною участю» та багатьма іншими феноменами та напрямками політичних досліджень, найбільш тісно вона пов'язана з «політичною культурою» та її похідними, а також політичною та партійною системами (передусім у нібито демократичних країнах та тих, які нібито розвиваються, зазнають процесів демократизації та/чи модернізації).

Так, ще у своїй фундаментальній роботі «Громадянська культура» американські політологи Г. Алмонд і С. Верба зазначили, що громадянська компетенція та участь лежать в основі визначення демократії [1, с. 186]. Своєю чергою нідерландський вчений Ян ван Дес зазначив: «Політична участь характерна для будь-якої політичної системи, але є невід'ємною рисою [саме] демократії» [36].

Отже, як визначається термін «політична участь»?

Як влучно зауважив Дж. Перрі, не проблема визначити термін «участь», який за словником означає акт залучення або долучення до інших стосовно якихось дій. Проблема починається тоді, коли до цього поняття додається слово «політична».

Звісно, «політичну участь» можна визначити як акт залучення або долучення до інших стосовно політичних дій, але розуміння «політичного» і його меж у різних авторів є досить відмінним, а тому і сама «політична участь» розуміється ними по-різному [27, с. 3]. В основі цієї дискусії лежить проблема зіставлення між собою «політичного» та «соціального», а також питання визначення ролі та місця політичних наук і їх співвіднесення із соціальними.

Врешті-решт, як зауважує польський дослідник М. Важер [38, с. 8–9], у науковому дискурсі є три можливих відповіді на це питання, а саме:

1) «політична участь» та «соціальна участь» розуміються як повні синоніми, а отже, множини цих означень цілком ідентичні:

$$A = B \forall x (x \in A \Leftrightarrow x \in B)$$

2) «політична участь» та «соціальна участь» розуміються як часткові синоніми, а отже, деякі значення першого будуть належати другому та навпаки:

$$A \cap B = \{x : x \in A \cap x \in B\}$$

3) «політична участь» та «соціальна участь» розуміються як непересічні множини значень:

$$A \cap B = \emptyset$$

Почнемо наші наукові пошуки з доволі поширеного на пострадянському, зокрема українському, просторі «вузького» розуміння «політичної участі». Так, наприклад, «політична участь» зазвичай

розуміється як «дії громадян із метою впливу на політичну владу, на процес прийняття політичних рішень» [7, с. 138] чи «вплив громадян тією чи іншою мірою на формування політичних еліт, прийняття ними політичних рішень, здійснення контролю за діяльністю влади, організоване самоврядування тощо» [1, с. 70].

Ці визначення, на наш погляд, мають багато спільного з «класичними» визначеннями американських політичних дослідників, які в 1960–1970-х рр. зробили найсуттєвіший внесок у розвиток концепцій «політичної культури» та «політичної участі», а також їх легітимації та утвердженню в науковому та публічному дискурсах.

Так, у роботі Л. Мілбрата за редакцією М. Гоела «Політична участь: як і чому люди втягуються в політику» політичну участь було визначено як «дії окремих громадян, які прагнуть вплинути або підтримати уряд і політику» [24, с. 2].

У відомій роботі С. Верби та Н. Ная «Участь в Америці: політична демократія та соціальна рівність» до політичної участі були зараховані «ті види діяльності окремих громадян, які тією чи іншою мірою мають на меті вплинути на вибір членів уряду та/або на їх дії» [37, с. 2].

Зрештою, Н. Бьорнз, К.Л. Шольцман і С. Верба в колективній монографії «Приховане коріння публічних дій» визначили політичну участь як «діяльність, що має на меті вплинути прямо чи опосередковано на дії уряду» [15, с. 58].

З іншого боку, в країнах Заходу набули поширення й надзвичайно широкі трактування «політичної участі». Зокрема, Ян ван Дес зауважує, що «політична участь може бути широко визначена як громадянська активність, що впливає на політику... список подібних активностей нині став практично нескінченним і включає дії, як-от голосування, участь у демонстраціях, контакти з офіційними особами, відвідування партійних мітингів, партизанське садівництво, розміщення блогів, волонтерство, приєднання до флешмобів, підписання петицій, купівля виробів «чесної торгівлі» і навіть суїцидні протести» [36].

Звісно, існує багато інших визначень «політичної участі», що тією чи іншою мірою тяжіють до одного з цих двох полюсів. Як правило, ці визначення більш нюансовані та, на нашу думку, саме вони виходять у центр наукової дискусії стосовно змісту «політичної участі».

Отже, аби прояснити це питання, звернемося до генезису концепту.

Зазначимо, що кконцептіз часом розширювалось не тільки через розвиток політичної теорії як такої, але й через глобальні соціальні та технологічні зміни, які суттєво вплинули на характер самої політичної участі.

До середини ХХ ст. у світі відчувався злет так званої електоральної демократії, глобальний

поступ якої тісно пов'язав «політичну участь» із виборчими інститутами та процесами, насамперед голосуванням на виборах, виборчими кампаніями та партійним членством (наприклад [14; 21]). Причому феномен політичної участі в той час пов'язувався переважно, якщо не виключно, з функціонуванням західних ліберальних демократій (наприклад [13; 24; 37]).

Деяко пізніше, наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. розуміння «політичної участі» було суттєво розширено.

По-перше, через застосування концепту щодо так званих тоталітарних суспільств (наприклад [17; 34]), а також суспільств, які нібито розвиваються – знаходяться в процесі модернізації та/чи демократизації (наприклад [19; 20]).

І, по-друге, через розширення предмета досліджень, фокус яких почав зміщуватись із так званих традиційних/конвенційних форм участі в бік так званих нетрадиційних/неконвенційних форм, що, як зазначив М. Баранов, кидають виклик інститутам та/або домінуючій культурі або відкидають їх [1].

У той час стає загальноприйнятим, що «політична участь» не обмежується діяльністю традиційних демократичних інститутів. Протестна активність, пов'язана з незгодою, несхваленням або цілковитим запереченням, постає в центрі таких досліджень. Причому в цьому контексті стає дедалі помітнішою, як у суспільному, так і в науковому дискурсі, діяльність «нових соціальних рухів», значною мірою підбурюваних пацифістськими, екологічними, феміністськими, жіночими об'єднаннями тощо (чи насправді тими, хто за ними стоїть). І, оскільки ця діяльність на той момент була поза соціальними нормами (не відповідала ідеалу політичної участі – характеру політичної поведінки, яка вимагалась від добропорядного громадянина), вона була маркована як нетрадиційна, неконвенційна, контроверсійна тощо.

Нині до неконвенційних форм політичної участі можна зарахувати політичну та громадянську непокору, складання та підписання петицій політичного характеру, політичний бойкот і саботаж, політичні вбивства та викрадення тощо. У цьому контексті, тероризм, як слушно зауважує М. Баранов, можна розглядати як екстремальну (неконвенційну) форму політичної участі, як «збройну пропаганду, що використовує насильство для того, аби передати політичну інформацію» [1].

Незважаючи на ерозію традиційних форм політичної участі, яка спостерігається на Заході ще з кінця 1960-х рр, посилилась включеність громадян у соціальні зв'язки, альтернативні до інтеракції з державою. Зникаюча в реальному житті лінія кордону між політичною та неполітичними сферами розширила (хоч і не без суттєвих заперечень) концепт «політичної участі» за рахунок громадянської активності, волонтерства та соціаль-

ного залучення в усі види добровільних об'єднань громадян. Причому останнім часом поширення набула концептуалізація індивідуалізованих, креативних, експресивних та повсякдених форм участі та залучення, пов'язаних із розвитком Інтернет-технологій, стилем життя та споживанням (наприклад [30–32]).

Деякі дослідники сприймають ці «альтернативні» форми участі позитивно, як оновлення демократії через різні типи прихильності, інші жаліються на те, що вони ведуть до індивідуалізованого, атомізованого світу, в якому традиційні громадянські колективи втрачають своє попереднє значення [16, с. 56]. Але найбільше суперечок у цьому контексті виникає навколо визначення кордонів «політичної участі», до якої деякі дослідники (наприклад, Ян ван Дес [36] і М. Хугге [18, с. 338–340]) не бажають вносити так звану повсякденну політику чи непрямо пов'язану з політикою участь, чи, як вони це маркують, настільки розмиту категорію, як політично мотивована неполітична діяльність. Таке включення, на їхню думку, хоч і має багато підстав і прихильників (серед яких С. Акрам і Д. Марш [12], М. Фліндерс і М. Вуд [16]), але це перетворює «політичну участь» на майже всеосяжну, а тому безглузду, пусту категорію [18, с. 338; 36].

У будь-якому разі зміни характеру політичної активності були зафіксовані, наприклад, П. Норріс, яка стверджує, що «за останні десятиліття політична активність була наново винайдена шляхом диверсифікації *агентств* (колективних організацій, що структурують політичну діяльність), *репертуару* (дій, які зазвичай використовуються для політичного висловлювання) та *цілей* (політичних суб'єктів, на які учасники прагнуть вплинути)» [13, с. 215–216].

Як зауважує М. Хугге, оскільки характер політичної участі суттєво змінюється, ми в наших дослідженнях не маємо іншого вибору, окрім слідувати цьому соціальному тренду. Процес прийняття політичних рішень став набагато більш розсіяним, із тенденціями до розвитку горизонтальних структур управління та мереж, глобалізаційних процесів та багаторівневого уряду. Усі ці процеси відбуваються одночасно та суттєво впливають один на одного. Тому, якщо активісти хочуть вплинути, наприклад, на глобальну екологічну політику, вони не мають іншого виходу, окрім розширення свого репертуару політичної участі. Вони мають орієнтуватись не лише на національний уряд, а й на різні міжнародні організації та установи, які впливають на екологічну політику [18, с. 338, 340–341].

Отже, «якщо політична активність мігрує до транснаціональних організацій, або до Facebook, або на інші арени, у нас [як дослідників] немає іншого вибору, як слідувати ним. Якщо наші визначення не слідують структурним тенденціям, що

відбуваються насправді, ми, зрештою, просто залишимося осторонь, використовуючи застарілі категорії та поняття» [18, с. 341].

Дійсно, сама концепція політичної участі в останні роки зазнала суттєвих змін, оскільки реальні висновки про політичні зміни в суспільстві значною мірою залежать від використання тієї чи іншої концепції політичної участі. Іншими словами, те, що «включається» або «виключається» з визначення політичної участі, має вирішальне значення для результатів, які ми отримуємо з емпіричного аналізу динаміки участі [16, с. 58–59].

У цьому контексті значного поширення набула так звана концептуальна карта участі ван Деса, яка пропонує оперативні правила розмежування того, що є, а що не є (або що може чи не може бути) формою політичної участі. Вона пропонує дієві інструменти для ідентифікації будь-якої громадської діяльності, яка може бути умоглядно зарахована до однієї з чотирьох або п'яти основних категорій політичної участі або поставлена поза нею [35; 36].

І все ж таки суттєві розбіжності щодо визначення «політичної участі» та її меж зберігаються і, на наше переконання, будуть зберігатись і надалі. А це своєю чергою ставить під сумнів доречність використання «політичної участі» як категорії наукового аналізу.

У центрі цієї проблеми, ми вважаємо, знаходиться ідеологічна та нормативна пастка, в якій перебуває «політична участь» (як, насправді, і багато інших категорій політичних наук), на що звернув увагу, зокрема, М. Важер [38, с. 10–12].

Як підкреслює німецька дослідниця Дж. Тімман-Колліпост, «політична участь» є центральною точкою відмінності між демократичними теоріями, що різняться між собою не лише увагою, яку вони надають політичній участі загалом, але й включенням до своїх лав нових форм участі, особливо новітніх, творчих та мережевих, а також різних ролей, які демократичні теорії надають громадянам [33, с. 26]. Причому в центрі цієї нібито наукової дискусії знаходяться саме політико-ідеологічне протистояння та соціальна інженерія, про що, звісно, не слід забувати [38, с. 10–12].

З цієї позиції поняття «культури», а тим паче «політичної культури» (які зазвичай прямо чи опосередковано пов'язуються з релігійною та/або національною приналежністю), є не менш проблематичною категорією, і будь-яка деконструкція цих понять, на наш погляд, не має оминати цей глибоко орієнталістський (у розумінні Е. Саїда [9]) характер.

Наприклад, засновники концепції «політичної культури» Г. Алмонд і С. Верба, за взірцем «громадянської політичної культури», яка визначається як найбільш сприятлива для демократичної стабільності, обирають політичну культуру Великобританії

та Сполучених Штатів Америки [1, с. 122]. І це, на нашу думку, є показовим.

Один із найяскравіших провідників концепції «політичної культури» С.М. Ліпсет тісно пов'язує між собою демократію, протестантство та наявність минулих колоніальних зв'язків із британською метрополією. Він стверджує, що стабільних, довготривалих демократій непропорційно більше серед багатших і більш протестантських націй. І якщо не брати до уваги найнерозвиненіші країни «четвертого» світу, то можна побачити, що менш стабільні демократичні режими характерні для католицьких і бідніших країн [22, с. 82–83]. І взагалі «у порівняльно-статистичному аналізі чинників, супутніх демократичному процесу в країнах третього світу, ... одним із найпотужніших факторів, що сприяють становленню демократії, виступає практичне знайомство з британським правлінням в минулому» [22, с. 83]. Водночас мусульманські країни він пропонує розглядати як окрему групу, що тяжіє до авторитарного/одноосібного правління, а слабкість демократії в ній визначається не лише слабкістю наявних політичних інститутів, а й наявною там політичною культурою [22, с. 82–83].

Ще однією спокусою для дослідників «політичної культури» (особливо в нових, зокрема пострадянських, державах) стає звернення до так званих національних культур (наприклад [4; 6]). Але, навіть якщо стояти на есенціалістських позиціях, то, як зазначив Е. Саїд, «[національні] культури не такі вже й цілісні, монолітні та автономні, насправді вони вбирають у себе більше чужих елементів, модифікацій, відмінностей, ніж свідомо з себе виключають. Хто сьогодні в Індії чи Алжирі може з впевненістю відділити британський чи французький компонент минулого від реалій сьогодення, і хто в Англії чи у Франції зможе окреслити навколо Лондону чи Парижу область, повністю вільну від індійського чи алжирського впливу на ці дві імперські столиці» [8, с. 62]. І треба визнати, що останнім часом на Заході з'явилося чимало нюансованих, цікавих робіт із цього приводу, щоправда, іноді слабких теоретично (наприклад [23; 25; 28; 29]).

На нашу думку, однак не слід забувати про конструйований, уявний характер «культур» (і «політичних культур» зокрема), а також первинне значення тих кордонів, які проводяться для їх «оживлення». Саме це значною мірою і визначає той результат, який отримує дослідник (якщо не сказати, підводить до нього).

Тому ми вважаємо, що «культуру», «політичну культуру», «політичну участь» тощо слід розглядати насамперед як дискурс – як продукт уяви (передусім еліт) та відчуттів (передусім «простих» людей). У цьому контексті можна говорити, наприклад, про ідеал або модель політичної участі/політичної поведінки (які в літературі іноді розуміються як тотожні поняття, а іноді розводяться між собою,

хоча розуміються в близькому один до одного значенні).

Так, наприклад, за твердженням Г. Алмонда і С. Верби, раціонально-активістська модель політичної поведінки/політичної участі (яка згідно з нормами ліберальної демократії має панувати в успішних демократіях) не відображає реалій у світі [1, с. 122]. Зокрема, громадян таких нібито зразкових демократій, як США та Великобританія, «не можна назвати ані добре проінформованими, ані глибоко залученими в політику, ані особливо активними; а процес прийняття електоральних рішень [в цих державах] є чим завгодно, тільки не процесом раціонального розрахунку» [1, с. 122]. І, що більш важливо, в США та Великобританії існує «два розриви – між високою оцінкою свого потенційного впливу і більш низьким рівнем реального впливу, [а також] між ступенем поширення словесного визнання обов'язковості участі та реальною значимістю і об'ємом [цієї] участі» [1, с. 125].

Водночас на протигагу раціонально-активістській моделі політичної поведінки/політичної участі, яка явно суперечить реаліям політичного життя, була запропонована більш консервативна модель політичної поведінки/політичної участі. Роль «учасника» у взірцевій, за твердженням Г. Алмонда та С. Верби, «громадянській культурі» (яка була «виявлена» ними у Великобританії та США) «доповнювалась» більш пасивними орієнтаціями «підданого» та «прихожанина», які нібито не просто співіснують із роллю учасника, але пронизують і видозмінюють її [1, с. 122–124]. Але і ця модель, на наш погляд, скоріше відповідає тій політичній поведінці / політичній участі, яка вимагається/очікується елітою (зокрема науковою) від громадян, аніж справжнім реаліям політичного життя.

І саме такий підхід лежить в основі оцінок політичної поведінки / політичної участі жителів інших країн і представників інших культур (які, звісно, теж можна визначати по-різному). Наприклад, політичну поведінку / політичну участь мусульман прийнято зображувати включеною та активною [2, с. 405–432], натомість політичну поведінку / політичну участь «традиційних» євреїв прийнято зображувати відстороненою та реактивною [11, с. 209–213], хоча реальність, звісно, значно багатша та більш нюансована (зокрема, в Ізраїлі, де мусульмани є демографічною та політико-юридичною меншістю, ситуація принципово інша [10]).

Висновки. «Політична участь» у науковому та публічному дискурсі не має сталого, загальноприйнятого визначення, зокрема тому, що трактування «політичного» і його меж у різних авторів є досить відмінним. В основі цієї дискусії лежить проблема зіставлення «політичного» та «соціаль-

ного», а також питання співвідношення політичних наук із соціальними.

Вважається, що концепт політичної участі з часом розширювався не тільки через розвиток політичної теорії як такої, але й через глобальні соціальні та технологічні зміни, які суттєво вплинули на характер самої політичної участі. Водночас ми вважаємо, що слід звернути увагу на нормативні та ідеологічні аспекти цієї еволюції та дискусії, в основі якої лежить тісний зв'язок із такими непевними, нормативно забарвленими та спекулятивними категоріями, як «демократія» та «політична культура».

Свою чергою не менш нормативно забарвленим та спекулятивним виглядає питання визначення «культур», передусім через проведення відповідних кордонів між ними. «Культури» так само, як «політичні культури», «політична участь», «демократія», тощо є, насамперед, породженням уяви еліт (зокрема наукових) і відповідних почуттів (передусім «простих» людей).

У цьому контексті можна говорити, наприклад, про ідеал або модель політичної участі в різних країнах та/або різних культурах (як вони визначаються відповідними акторами). Врешті-решт, цей ідеал може зовсім не відображати реальну політичну ситуацію, адже його головна мета – не відображати минуле та/або сьогодення, а формувати майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. *Полис. Политические исследования*. 1992. № 4. С. 122–134.
2. Армстронг К. Мухаммад: История Пророка. Москва : София. 2008. 448 с.
3. Баранов Н. Политическое участие. URL: <https://nicbar.ru/politology/study/kurs-protetnoe-politicheskoe-povedenie/99-lektsiya-1-politicheskoe-uchastie>
4. Єфтені Н.М. Проблеми формування політичної культури в сучасному українському суспільстві. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 267–274.
5. Ключев А.В. Политическое участие: состояние и тенденции развития в условиях современного российского общества. *Управленческое консультирование*. 2005. № 2. С. 69–77.
6. Мельников А.П. Национальные особенности политической культуры. *Социально-экономические и правовые исследования*. 2010. № 3. С. 189–208.
7. Політологія. Київ : КНУБА, 2011. 216 с.
8. Саид Э.В. Культура и империализм. Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2012. 734 с.
9. Саид Э. Ориентализм. Санкт-Петербург : Русский Мир, 2016. 672 с.
10. Самуха С. Часть проблемы или часть решения? Национальная безопасность и арабские граждане Израиля. *Национальная безопасность и демократия в Израиле*. URL: <http://online-books.openurl.org/russian/democracy-and-national-security/volume3/article27.html>
11. Членов М. Типы еврейской идентичности в современном мире *Еврейская этничность и нацио-*

нализм в прошлом и настоящем. Москва : Меморис, 2007. С. 201–253.

12. Akram S., Marsh D. What is «Political» Participation: Beyond Explicit Motivations and Oppositional Actions. *Democratic Theory*. 2018. Vol. 5. № 2. P. 99–107.

13. Almond G.A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. USA : First Sage Printing. 1989. 363 p.

14. Berelson B.R., Lazarsfeld P.F., McPhee W.N. Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign. Chicago : The University of Chicago Press. 1954. xiii+395 p.

15. Burns N., Scholzman K.L., Verba S. The Private Roots of Public Action: Gender, Equality and Political Participation. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press. 2001. xiv+453 p.

16. Flinders M., Wood M. Nexus politics: conceptualizing everyday political engagement. *Democratic Theory*. 2018. Vol. 5. № 2. P. 56–81.

17. Friedgut T.H. Political Participation in the USSR. Princeton, NJ : Princeton University Press. xvi+318 p.

18. Hooghe M. Defining political participation: How to pinpoint an elusive target? *Acta Politica*. 2014. Vol. 49. № 3. P. 338–341.

19. Huntington S.P., Nelson J.M. No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1976. xii+202 p.

20. Huntington S.P. Political Order in Changing Societies. New Haven : Yale University Press. 1976. xxii+488 p.

21. Lazarsfeld P.F., Berelson B.R., Gaudet H. The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. New York : Columbia University Press. 1960. xxxv+178 p.

22. Lipset S.M. Debate. Presidents vs. Parliaments: The Centrality of Political Culture. *Journal of Democracy*. 1990. Volume 1. Issue 4. P. 80–83.

23. Medoff R. Jewish Americans and Political Participation. Santa-Barbara : ABC-CLIO. 2002. xvi+371 p.

24. Milbrath L.W., Goel M.L. Political Participation: How and why Do People Get Involved in Politics? U.S.: Rand McNally & Co. 1977. xi+223 p.

25. Mustafa A. Identity and Political Participation Among Young British Muslims: Believing and Belonging. Palgrave Macmillan. 2015. xvi+218 p.

26. Norris P. Democratic phoenix: Reinventing political activism. Cambridge University Press. 2002. xiv+290 p.

27. Parry G. The Idea of Political Participation. *Participation in Politics*. Great Britain: Manchester University Press. 1972. P. 3–38.

28. Peucker M. Muslim Citizenship in Liberal Democracies. Civic and Political Participation in the West. Palgrave Macmillan. 2016. xi+315 p.

29. Ramakrishnan K. Democracy in Immigrant America: Changing Demographics and Political Participation. Stanford, California : Stanford University Press. 2005. xiv+218 p.

30. Stolle D., Hooghe M., Micheletti M. Politics in the supermarket: political consumerism as a form of political participation. *International Political Science Review*. 2005. Vol. 26. № 3. P. 245–269.

31. Theocharis Y., de Moor J. Creative participation and the expansion of political engagement. *Oxford*

Research Encyclopedia of Politics. Oxford University Press. April 26, 2021.

32. Theocharis Y., de Moor J., van Deth J.W. Digitally Networked Participation and Lifestyle Politics as New Modes of Political Participation. *Policy & Internet*. 2021. Vol. 13. № 1. P. 30–53.

33. Tiemann-Kollipost J. Political Participation in the Digital Age: An Ethnographic Comparison Between Iceland and Germany. 2020. 221 p.

34. Townsend J.R. Political Participation in Communist China. Berkeley and Los-Angeles : University of California Press. 1968. x+233 p.

35. Van Deth J.W. A conceptual map of political participation. *Acta Politica*. 2014. Vol. 49. № 3. P. 349–367.

36. Van Deth J.W. What is Political Participation? *Oxford Research Encyclopedias* : website. URL: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-68?mediaType=Article>

37. Verba S., Nie N. Participation in America: Political Democracy and Social Equality. New York: Harper and Row, 1972. xxiii+428 p.

38. Wajzer M. Political Participation: Some Problems of Conceptualization. May 2015. 16 p.

REFERENCES:

1. Almond G., Verba S. (1992) Grazhdanskaya kul'tura i stabil'nost' demokratii [The Civic Culture and Democratic Stability]. *Polis. Politicheskie issledovaniya*. 4: 122–134. [in Russian]

2. Armstrong, K. Mukhammad: Istoriya Proroka [Muhammad: A Biography of the Prophet]. M. : Sofiya. 2008. 448 p. [in Russian].

3. Baranov, N. Politicheskoe uchastie [Political Participation]. URL: <https://nicbar.ru/politology/study/kurs-protestnoe-politicheskoe-povedenie/99-lektsiya-1-politicheskoe-uchastie> [in Russian].

4. Yeftieni, N.M. (2014) Problemy formuvannia politychnoi kultury v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Problems of political culture' formation in modern Ukrainian society]. *Aktualni problemy polityky*. 53: 267–274 [in Ukrainian].

5. Klyuev, A.V. (2005) Politicheskoe uchastie: sostoyanie i tendentsii razvitiya v usloviyakh sovremennogo rossijskogo obshchestva [Political participation: state and development trends in the conditions of modern Russian society]. *Upravlencheskoe konsul'tirovanie*. 2: 69–77 [in Russian].

6. Mel'nikov, A.P. (2010) Nacional'nye osobennosti politicheskoy kul'tury [National characteristics of political culture]. *Social'no-ehkonomicheskie i pravovye issledovaniya*. Minsk. 3: 189–208 [in Russian].

7. Politologhiia [Politology]. K. : KNUBA. 2011. 216 p. [in Ukrainian]

8. Said, Eh.V. Kul'tura i imperializm [Culture and Imperialism]. SPb. : Vladimir Dal'. 2012. 734 p. [in Russian].

9. Said, Eh.V. Orientalizm [Orientalism]. SPb. : Russkij Mir. 2016. 672 p. [in Russian]

10. Smootha, S. Chast' problemy ili chast' resh-eniya? Nacional'naya bezopasnost' i arabskie grazhdane Izrailya [The part of the problem or the part of the solution? National Security and the Arab Citizens of Israel]. *Nacional'naya bezopasnost' i demokratiya v*

Izraile [National Security and Democracy in Israel]. URL: <http://online-books.openu.ac.il/russian/democracy-and-national-security/volume3/article27.html> [in Russian]

11. Chlenov M. (2007) Tipy yevreyskoy identichnosti v sovremennom mire Yevreyskaya etnichnost' i natsionalizm v proshlom i nastoyashchem. M. : Memoris. 201–253 [in Russian]

12. Akram S., Marsh D. (2018) Whatis «Political» Participation: Beyond Explicit Motivations and Oppositional Actions. *Democratic Theory*. 5(2): 99–107.

13. Almond G.A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. USA : First Sage Printing. 1989. 363 p.

14. Berelson B.R., Lazarsfeld P.F., McPhee W.N. Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign. Chicago : The University of Chicago Press. 1954. xiii+395 p.

15. Burns N., Scholzman K.L., Verba S. The Private Roots of Public Action: Gender, Equality and Political Participation. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press. 2001. xiv+453 p.

16. Flinders M., Wood M. (2018) Nexus politics: conceptualizing everyday political engagement. *Democratic Theory*. 5(2): 56–81.

17. Friedgut, T.H. Political Participation in the USSR. Princeton, NJ : Princeton University Press. xvi+318 p.

18. Hooghe, M. (2014) Defining political participation: How to pinpoint an elusive target? *Acta Politica*. 49(3): 338–341.

19. Huntington S.P., Nelson J.M. No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries. Cambridge, MA : Harvard University Press. 1976. xii+202 p.

20. Huntington, S.P. Political Order in Changing Societies. New Haven : Yale University Press. 1976. xxii+488 p.

21. Lazarsfeld P.F., Berelson B.R., Gaudet H. The People's Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign. New York : Columbia University Press. 1960. xxxv+178 p.

22. Lipset, S.M. (1990) Debate. Presidents vs. Parliaments: The Centrality of Political Culture. *Journal of Democracy*. 1(4): 80–83.

23. Medoff, R. Jewish Americans and Political Participation. Santa-Barbara : ABC-CLIO. 2002. xvi+371 p.

24. Milbrath L.W., Goel M.L. Political Participation: How and why Do People Get Involved in Politics? U.S.: Rand McNally & Co. 1977. xi+223 p.

25. Mustafa, A. Identity and Political Participation Among Young British Muslims: Believing and Belonging. Palgrave Macmillan. 2015. xvi+218 p.

26. Norris, P. Democratic phoenix: Reinventing political activism. Cambridge University Press. 2002. xiv+290 p.

27. Parry, G. (1972) The Idea of Political Participation. *Participation in Politics*. Great Britain: Manchester University Press. 3–38.

28. Peucker, M. Muslim Citizenship in Liberal Democracies. Civic and Political Participation in the West. Palgrave Macmillan. 2016. xi+315 p.

29. Ramakrishnan, K. Democracy in Immigrant America: Changing Demographics and Political Participation. Stanford, California : Stanford University Press. 2005. xiv+218 p.

30. Stolle D., Hooghe M., Micheletti M. (2005) Politics in the supermarket: political consumerism as a form of political participation. *International Political Science Review*. 26(3): 245–269.

31. Theocharis Y., de Moor J. (April 26, 2021) Creative participation and the expansion of political engagement. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford University Press.

32. Theocharis Y., de Moor J., van Deth J.W. (2021) Digitally Networked Participation and Lifestyle Politics as New Modes of Political Participation. *Policy & Internet*. 13(1): 30–53.

33. Tiemann-Kollipost, J. Political Participation in the Digital Age: An Ethnographic Comparison Between Iceland and Germany. 2020. 221 p.

34. Townsend, J.R. Political Participation in Communist China. Berkeley and Los-Angeles : University of California Press. 1968. x+233 p.

35. Van Deth, J.W. (2014) A conceptual map of political participation. *Acta Politica*. 49(3): 349–367.

36. Van Deth, J.W. What is Political Participation? *Oxford Research Encyclopedias* : web-site. URL: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-68?mediaType=Article>

37. Verba S., Nie N. Participation in America: Political Democracy and Social Equality. New York: Harper and Row, 1972. xxiii+428 p.

38. Wajzer, M. Political Participation: Some Problems of Conceptualization. May 2015. 16 p.

Political participation in different cultures as a scientific and normative problem

Baklanova Nataliia Mikhailivna

Ph.D. in Political Science,
Associate Professor at the Department
of World History
and Methodology of Science
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine

Bukach Valerii Mikhailovych

Ph.D. in History, Associate Professor,
Private-Professor at the Department
of World History
and Methodology of Science
South-Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankovskaya str., 26,
Odesa, Ukraine

The relevance of the study is determined by the fact that despite significant elaboration of the concept of political participation, previous studies do not fully reveal the discursive nature of "political participation", as well as the discursive nature of "culture", "political culture" and other related concepts. And this study, to a large extent, solves this problem.

The goal of the study is to reveal political participation in different cultures. The research is based on systemic and interdisciplinary approaches, as well as on discursive (postmodern) approach, the use of which, to a large extent, determined the originality and relevance of the research. Special methods such as descriptive and content analysis, as well as the method of deconstruction, were used. These allowed us to critically rethink the definitions and approaches to "political participation", "political culture" and "culture" itself.

It was found that «political participation» does not have a stable, generally accepted definition. In particular, the concept of political participation widen over time not only through the development of political theory itself, but also through global social and technological changes that significantly affect the nature of political participation. At the same time, we have demonstrated that the most important are normative and ideological aspects of this evolution and debate, that are closely linked to such uncertain categories as "democracy" and "political culture".

At the same time, the issue of defining «cultures» does not look less normative and speculative, primarily through the building of required boundaries between them. "Cultures", as well as "political cultures", "political participation", "democracy", etc. are primarily the products of imagination and feelings. In this context, for example, we should conceptualize the ideal of political participation, that could not reflect the real political situation, because its main goal is not to reflect the past and/or the present, but to determine the future.

Key words: political participation, political behavior, political culture, democracy, discourse.